

– Sokat megtudtam önmagamról és másokról is. Kiderültek olyan hibáim, amelyeket feltétlenül ki kell javítani, hogy odaállhassak a gyerekek elé. Szinte el sem tudtam képzelni, hogy nézek ki mások előtt. Most tudom!

– Ilyen módon találkozni önmagunkkal, feltétlenül fejleszti a személyiséget, legalábbis motivál az önfejlesztésre. Meglátjuk különféle, eddig ismeretlen hibáinkat, és így tudjuk, min kell változtatni.

SZOBOSZLAY MIKLÓS:

NEVELÉSI-OKTATÁSI PROBLÉMÁK SZLOVÁKIÁBAN (A Jednotná Škola 1980. évfolyamának cikkei alapján)

A Jednotná Škola 1980. évi számairól a Pedagógiai Szemle 1981. évfolyamának 6. számában írtam részletes beszámolót. Most elsősorban olyan pedagógiai cikkeket ismertetek részletesebben, amelyekre az említett beszámolóban éppen csak utaltam, illetve röviden ismertettem.

Matej Beno: A Csehszlovák Kommunista Párt és a Szlovák Kommunista Párt Központi Bizottságának 15. plénuma a marxista–leninista világnézetre nevelés aktuális kérdéseiről című cikk (9. szám) szerint a 15. ülészak jelentősége a marxista–leninista világnézetre nevelés számára elsősorban az, hogy kritikusan elemezte a világnézeti nevelés eddigi eredményeit, felhívta a figyelmet a meglevő és tovább élő hibákra, hiányosságokra, tévedésekre, és meghatározta a legfontosabb tennivalókat. Elismerően értékelte az ideológiai front – amelynek jelentős része a nevelés – hozzájárulását a szocializmus terén elért eredményekhez. Ezekben a sikerekben része van az iskolának is, és pedig olyan mértékben, amilyenben sikerült és sikerül kialakítani a gyerekek tudatában a tudományos marxista–leninista világnézetet. A tudományos világnézet formálásának elért színvonala és minősége ugyanis a szocialista iskola nevelőmunkájának döntő kritériuma. Ezt szükséges hangsúlyozni azért is, mert az illetékesek nem mindig jól és következetesen tudatosították, illetve tudatosítják, hogy a marxista–leninista világnézet a társadalom tudatában végbe ment szocialista forradalom legnagyobb vívmánya. A tudományos világnézetre nevelés *egységes rendszert alkot*. Az egységes rendszer kialakításának pedagógiai előfeltételei: 1. a kommunista nevelés céljainak, tartalmának, módszereinek és eszközeinek, valamennyi összetevőjének (a világnézeti, erkölcsi, munkára, esztétikai, testi és honvédelmi nevelésnek) egysége; 2. a neveltre gyakorolt integrált nevelői hatás, azaz az ész, az érzelmek, az akarat, a jellem, a viselkedés, a pontosan meghatározott kommunista értékorientáció, az eszmék, a mély kommunista meggyőződés és a gyakorlati átalakító tevékenység nevelése; 3. a nevelés valamennyi tényezőjének – az iskola, a család, a gyermek és ifjúsági szervezetek, a sajtó, a rádió, a televízió, az irodalom és egyéb tényezők – egységes hatása. Az egységes hatás nélkül ki lehet ugyan alakítani az egyén tudatában és viselkedésében sok pozitív, „parciális”, részleges erkölcsi tulajdonságot, munka- és szellemi képességet, és ilyen körülmények között nem lehet kialakítani a marxista–leninista világnézetnek még az alapjait sem. A kommunista nevelés komplexitásában nagy jelentősége van egyes résztulajdonságoknak, mint pl. a szocialista hazafiságra, proletár és szocialista internacionalizmusra nevelésnek, a munkához való tudatos viszonyoknak és az alkotó, társa-

dalmilag fontos és hasznos munkának. A plénumon hangsúlyozták: „A fejlett szocializmus felépítésének időszaka megkívánja, hogy a kulturális-művészi és esztétikai nevelés társadalmi életünk természetes részévé váljék minden szociális és korcsoport érdeklődésének és szükségleteinek a figyelembevételénél és kielégítésénél azzal a céllal, hogy a szocialista ember alkotó erőit fejlesszük”.

Az esztétikai nevelés kapcsolatát a tudományos világnézetre neveléssel a plénumon azért emelték ki, mert a személyiség világnézetének a formálása mindig össze van kapcsolva az érzelmekkel. A világ és az ember esztétikai-művészi „megragadása” és megismerése mélyebb és teljesebb világnézeti szemléletet biztosít és nem lehet a nevelésben helyettesíteni pl. a racionális megismeréssel. A személyiség világnézete áthatja pszichikumának minden területét, de ugyanakkor azok felett is van. Ezért nem lehet a világnézeti nevelésben az értelmi nevelést túlértékelni pl. az érzelmi nevelés rovására, az elméleti nevelést a gyakorlatival szemben stb. A tudományos világnézet lényege a világ – mindazokkal a szellemi erőkkal, képességekkel és adottságokkal való – tükröződésének és megismerésének az objektívalásában van, amelyekkel az ember rendelkezik. Ebben van a személyiség „léterői” fejlődésének a sokoldalúsága és összhangja.

A plénumon elhangzott fő referátumok több tézise és gondolata a világnézeti nevelés céljára vonatkozott. Ezekből kitűnik, hogy a cél szerkezetében a tudatosság és törhetetlen kommunista meggyőződés elemének jobban előtérbe kell kerülnie. A szocialista változások útja nem egyszerű és nem akadálymentes. Minden embertől mély megértést, meggyőződést, a dolgok ismerete alapján való döntést és cselekvést kíván. A kor jelenségeit és eseményeit értékelni és elemezni kell. Ilyen képességre az egyén csak a *dialektikus módszer* elsajátításával tesz szert, amely mint a marxista-leninista világnézet része, a valóság megismerésének, értékelésének és megváltoztatásának az eszköze. Ezért a dialektikus módszer elsajátítása a tudományos világnézetre nevelés egyik fő célja. Az oktatás jelenlegi helyzetét úgy lehet jellemezni, hogy az oktatás folyamatában a tanuló figyelmét az ismereteknek a memoriában való megőrzésére, nem pedig a velük való tevékenységre irányítják. Mindig, midőn az ismeret a tanulás folyamatában csak cél és egyben nem eszköz is, elhanyagolják a dialektikus gondolkodásra nevelést és a dialektikus módszer elsajátítását. A marxista-leninista világnézet és a dialektikus módszer lehetőséget nyújt az egyénnek ahhoz, hogy kiismerje magát a kor eseményeiben, s azokba aktívan, pozitív módon és tevékenyen nyúljon bele. A világnézeti nevelésnek el kell igazítania az egyént a jelenlegi osztály-, gazdasági és eszmei-politikai viszonyok között. A világnézeti nevelés aktuális feladatai közé tartozik a világról szóló mindenfajta – nemcsak vallási – nem tudományos képzetek és nézetek kritikája és legyőzése is.

A világnézeti nevelés a nevelt személyiség minden oldalára való integrált nevelői hatást kíván, valamint az iskola, a család, a gyermek- és ifjúsági szervezetek, a sajtó, rádió, televízió, irodalom és nevelés egyéb tényezőinek egységes nevelői hatásának az érvényesülését.

Mária Diamantová: Az állampolgári ismeretek mint a világnézeti nevelés súlypontja a középfokú szakiskolában című cikk (1. szám) írója bevezetőben kifejti, hogy a világnézet – mint az ember életének elengedhetetlen része – nemcsak gyakorlati megismerő tevékenységének a visszatükröződése, hanem egyben a pszichikai integráció dialektikusan ellentmondó folyamata. Benne megy végbe a külső ingerek bonyolult feldolgozása és átélése (interiorizációja) – az egyéni hozzáállások és viszonyulások kialakítása, amelyek

az ember tudatos, alkotó tevékenységének a kiindulópontjai. A világnézet mindenkor az ember belső iránytűje, tényleges fejlettségének, lelki érettségének fő jellemzője volt és lesz is. A világnézet fejlődése az egyénnek a társadalomban történő teljes értékű (független), szabad fejlődésének fontos, de nem egyetlen előfeltétele. Belőle következik az egyén megelégedettsége és boldogsága – de az egyén mindenoldalú fejlődéséhez és teljes érvényesüléséhez szükségesek a szocialista forradalom után kialakított társadalmi-gazdasági feltételek is.

A világnézeti nevelés gyakorlati, osztársadalmi célt szolgál: mindenoldalúan fejlett személyiségnek, a kommunista társadalom aktív építőjének formálását. Ez a cél megkívánja a világnézeti nevelés tartalmának, módszereinek, eszközeinek a fejlesztését, és a bekapcsolódást a nevelés irányításába és szervezésébe. A pedagógiának az osztársadalmi és az individuális szükségletek ismeretéből, a társadalom fejlődésének, a marxizmus–leninizmus és a párhatározatok által meghatározott, valamint a személyiség fejlődésének a pszichológia által megfogalmazott törvényszerűségeiből kell kiindulnia. A nevelési-oktatási folyamat lélektani alapjaihoz való kiegyensúlyozott dialektikus-materialista hozzáállás a pedagógia további elméleti és gyakorlati fejlődésének elengedhetetlen előfeltétele. Belőle következik az a szükségesség, hogy a pedagógiát és a pszichológiát az elméletben (pedagógiai lélektan) és a gyakorlatban (a tanulók aktivizálásának pedagógiai módszerei) egyaránt összekapcsoljuk a pszichikai motiváció fejlődésének és fejlettségének alapján. Ez az összekapcsolás különösen fontos a világnézet formálásánál, midőn az oktatás a tanuló egész személyiségére – gondolkodására, érzelmeire és tevékenységére – közvetlenül hat.

A tanulók világnézetének a formálása állandóan, az egész nevelési-oktatási folyamat során (azon kívül is) folyik, miközben a tudományos integrációra elsősorban az állampolgári ismeretek tantárgyban kerül sor, amely a középfokú iskolák nevelő-oktató tevékenységében a világnézeti nevelés súlypontja. Az iskolákban folyó világnézeti nevelés céltudatos, tudományos és rendszeres pszichikai hatás az egyén és a közösség egész lelki és gyakorlati életére. Jóllehet ennek a ráhatásnak az eredményeire befolyással vannak különböző oktatáson kívüli tényezők is, a fő, meghatározó tényező mégis a pedagógus (az állampolgári ismeretek tanára, az osztályfőnök és a többi szaktanár), akinek lehetősége nyílik arra, hogy ezeket a tényezőket megismerje, s hatásukat a tanulók általános hasznára érvényesítse. Lényeges, hogy a nevelési-oktatási tervek megvalósításakor elsősorban a tanuló és a tanulók közösségét tartsa szem előtt, s ne csak elsajátított ismereteinek színvonalát, hanem nézeteit, szükségleteit és problémáit is ismerje. Ehhez elsősorban nem külön meghatározott időre, óraszámra van elsősorban szükség, hanem a diákokkal való becsületes, humánus bánásmódra, amelynek alapja a vizsgáztatáskor, a magyarázatnál és az oktatáson kívüli tevékenységben megnyilvánuló bizalom. A tanulókhöz való ilyen hozzáállás alapján alakulnak ki a nevelési-oktatási folyamat optimális pszichikai alapjai.

Az állampolgári ismeretek tanításakor a tanárnak a diákokhoz való becsületes, humánus hozzáállása az alapja annak a tevékenységének, amelynek a tanulók fejlődő világnézeti szükségleteire kell épülnie. Ezek a szükségletek képezik az állampolgári ismeretek tanulásának szinte egyetlen motivációját, mivel a legkisebb órászámmal rendelkező tantárgyak közé tartoznak, gyakorlatilag csekély hatással vannak a tanulók általános értékelésére, s az érettségi tantárgyaihoz viszonyítva másodlagos motivációt jelentenek. A tanulók az állampolgári ismeretekkel nem külső (másodlagos) indítékok, hanem elsősorban saját, belső indítékaik alapján foglalkoznak, a világnézeti problémák és a nyilvános

társadalmi élet iránt mutatkozó érdeklődésük hatására. Ezeket az indítékokat – motívációkat – a tanár megismeri, erősíti, fejleszti, aktivizálja, és ugyanakkor mint új indítékokat felhasználja, amelyek munkáját a tanulók és a maga számára is érdekessé teszik. A világnézeti nevelés a dialógus formájában fejlődik. Benne a pedagógus irányítja a világnézeti kérdések megoldását, amelyek a tanulók fejlődő aktivitásának következményei és egyben okai is. Ezért az állampolgári ismeretek tanítása nem nélkülözheti azokat a módszereket, amelyek fokozzák a tanulók aktivitását, amelyek az oktatás korszerűsítésének előfeltételei. Az állampolgári ismeretekben már nem elég a tananyag megértését lehetővé tevő gondolkodás aktivizálása. Itt sokkal többről van szó, és éppen ebben van a minőségi különbség az állampolgári ismeretek és pl. a matematika között. Így pl. a problémamegoldó oktatásnak, a tanulók aktivizálása fontos módszerének ebben a tárgyban (amelynek feladata a nevelési-oktatási folyamat integrációja) más pszichológiai irányultsága, s így más terjedelme és minősége van, s a pedagógus munkája szükségszerűen túllépi ennek a tantárgynak a kereteit, belenő az oktatáson és az iskolán kívüli tevékenységbe egyaránt. Az állampolgári ismeretek tanításának eredményességét elősegíti a tanári közösség jó tantárgyközi együttműködése és emberközi kapcsolata, amelyek függenek az egyének magas erkölcsi, eszmei-politikai színvonalától és a munkaközi-társadalmi feltételektől. A tudományos világnézet kialakításánál különösen fontos a szülők és az iskola nevelő hatásának az egysége.

A magyarázat módszere kérdésekkel kombinálva serkenti a gondolkodást, és a problémamegoldó oktatás lehetővé teszi, hogy a tanulók az átvett tananyagot megértsék és elsajátítsák, miközben elmélyül a kapcsolat, kedvező atmoszféra alakul ki a tanuló és a tanár között. A politikai események figyelemmel kísérése a napisajtóból, a folyóiratokból, a televízióból és a rádióból lehetővé teszi a szocialista állampolgár szokásainak, politikai informáltságának és tudatosságának a fejlesztését. A további évfolyamokon – az elvont gondolkodás fejlesztésével párhuzamosan – fokozatosan megvalósul az ismeretek dialektikus szintézise. Létrejön a fejlődő szocialista ember gondolkodásának, érzelmeinek és tevékenységének az integrációja, ami az egyén és egész társadalmunk további fejlődésének előfeltétele.

Jozef Vida: A személyiség erkölcsi tulajdonságaival kapcsolatos kísérlet elméleti kiindulópontjai című cikk (9. szám) szerint a céltudatosan irányított nevelési folyamatban, valamint az önnevelés és sok spontán, de társadalmilag pozitívan ható tényező hatására fokozatosan alakulnak ki és erősödnek meg az egyén egyes „tulajdonságai”. Az emberi tulajdonságok nem elméleti fikciók, hanem igen bonyolult jelenségek. A cikk a tulajdonságok lényegével, osztályozásával és kialakításával, nevelésével kíván foglalkozni. Először a tulajdonság fogalmát filozófiai szempontból határozza meg, majd pszichológiai, etikai, szociológiai és pedagógiai aspektusait vizsgálja. Először az ún. pszichikai tulajdonságokat elemzi. A pszichikai tulajdonságok osztályozásában több szint és kritérium érvényesül. Szoktak beszélni általános és specifikus tulajdonságokról (Rubinstein), természetes és szerzett tulajdonságokról (Pardel). Egyes pszichikai folyamatok, lélektani szférák (intellektuális, emocionális és akarati) keretében beszélnek vérmérsékleti, akarati és jellembeli tulajdonságokról. Gyakran használt fogalom a személyiség tulajdonságai – ezek a cikk írója szerint az emberi tulajdonságok struktúrája tetőfokának tekinthetők.

A marxista etika leginkább az erkölcsi tulajdonságok fogalmát használja. A szerző a szakirodalom alapján osztályozza az erkölcsi tulajdonságokat, amelyek nagyjából

bonyolult, változó, dinamikusan ellentmondásos, kölcsönösen összefüggő, egymásba átmenő tulajdonságok. Az erkölcsi tulajdonságok elkészített „Leltára” 13 főcsoportot és további alcsoportokat tartalmaz. Az alcsoportok száma 74, a felsorolt tulajdonságok száma 758. A fő csoportok pedig a következők: A) Egyéni fegyelmezetttség és az alapvető erkölcsi szokások. B) Kitartás. C) Becsületesség. D) Önállóság. E) Illendőség. F) Tiszteség. G) Igazságosság. H) Humanitás. Ch) A nemi és a család élet erkölcsi tulajdonságai. I) Kollektívizmus. J) A munkával kapcsolatos erkölcsi tulajdonságok. K) Szocialista tulajdonságok és internacionalizmus. L) Politikai tudatosság és aktivitás.

Az erkölcsi tulajdonságoknak az egyén viselkedésében való megnyilvánulására az egyén pszichikai folyamatainak a színvonala és minősége, különösen pedig a pszichikai állapotai vannak befolyással. Ismeretes, hogy az ember hasonló szituációkban sem viselkedik egyformán. Ez azt jelenti, hogy ugyanaz az erkölcsi tulajdonság különböző embereknél különféleképpen motivált, s van akinél néhány motiváció következménye. Ezért fontos mozzanat megismerni, feltárni az igazi indítékot, illetve indítékokat, és a cselekvést biopszichikai és szociális érettség aspektusából is értékelni.

Igényes feladat, hogy a nevelők a gyermekekbe rendszerint egyszerre több tulajdonságot oltanak (jóllehet az ifjúkorban ezen a téren csak bizonyos színvonalat lehet elérni). Nem lehet kizárólag egy vagy két tulajdonságára koncentrálni, és a többire csak később fordítani figyelmet. Rubinsteinnek a tulajdonságok kialakításának folyamatára vonatkozó téziséből (ismétléssel, rögzítéssel, általánosítással) kiindulva, a pedagógiai gyakorlat számára fontos az a felismerés, hogy a szülők és a többi nevelő a gyermekkel szemben kora ifjúságától kezdve átgondolt követelményeket támasszanak. A gyerek a követelményeket először nem tudatosan, a tekintély hatására teljesíti. A társadalmilag elismert követelmények teljesítése az alapja ama erkölcsi szokások kialakulásának, amelyekből később tulajdonságok lesznek.

Az emberi szükségletek nemcsak a viselkedés és a tevékenység, hanem az emberi személyiség fejlődésének is meghatározó okai. Éppen ezért a nevelés elsősorban a szükségletek nevelése. Az egyéni tulajdonságokat is úgy lehet felfogni, mint olyan szükségletek összességét, amelyek megszokott és állandósult módon valósulnak meg. Az egyén tulajdonságai annak az állandósult indítéknak és állandósult viselkedési módnak az egysége, amellyel a szükségleteket kielégíti. Az új szükséglet keletkezése új tulajdonságok kialakulásához vezethet (Petrovcszkij).

A gyerek először azokat a tulajdonságokat interiorizálja és tudatosítja, amelyek közvetlenül szükségleteire és érdeklődéseire vonatkoznak, de hosszú ideig tart, amíg más emberek, illetve a társadalom viszonylatában megérti és felfogja az erkölcsi tulajdonságok jelentőségét. A szülők, a nevelők és a tanárok csak akkor nevelhetnek sikeresen, ha ismerik a gyerekek és a serdülő ifjúság erkölcsi fejlődésének állapotát, ha pedagógiailag helyes stílust érvényesítenek, s az erkölcsi tulajdonságok kialakításának és megszilárdításának optimálisan hatékony módszereit alkalmazzák. Az erkölcsileg fejlett embert nem lehet sem nagyon igényes követelményekkel, sem pedig teljes szabadossággal nevelni, de úgy sem, hogy a felelős és a legbefolyásosabb nevelőknek a nevelésről eltérő véleményeik vannak.

Az erkölcsi nevelés kérdéseivel szorosan összefügg a munkára nevelés kérdése, amellyel a folyóirat több cikkben foglalkozik. Ezek közül részletesebben foglalkozom *Jozef Buša: Az iskola mint döntő és szervező tényező a tanulók munkára nevelésének rendszerében*

(3. szám) című cikkel, amely Juraj Buša, szlovák oktatásügyi miniszternek Poprádon – 1979. november 29–30-án az alapiskolák munkára neveléséről és munkaoktatásáról – tartott országos aktíván elhangzott referátumának főbb részeit foglalja össze. A konferencián hangsúlyozták a munkára nevelés komplex felfogásának a jelentőségét az ifjúság kommunista nevelésének rendszerében. Az egész ifjúság munkára nevelésének következetes érvényesítése az iskolai oktatás kezdetétől fogva megkívánja, hogy az eddigieknél sokkal koordináltabban oldjuk meg a szakmai tantárgyak oktatásának elméleti, gyakorlati, tartalmi és processzuális kérdéseit – beleértve az oktatáson kívüli munkaoktatást és munkára nevelést, valamint a materiális-technikai és személyekkel való ellátottság kérdését is.

A konferencia feladata volt összefoglalni, értékelni és általánosítani az ezen a téren országszerte kifejtett kooperációs munka eredményeit és tapasztalatait, az általános iskolában folyó munkára nevelés gyakorlatilag lehetséges és széleskörűen alkalmazott eredményeit. A referátum először a munkára nevelés és a munkaoktatás alapvető fogalmak tartalmát határozza meg. A munkára nevelést, a kommunista nevelés egyik területét, összetevőjét nagyon széleskörűen kell értelmezni, ugyanakkor azonban szoros kapcsolatban a kommunista nevelés egyéb összetevőivel, területeivel, elsősorban az erkölcsi, az értelmi neveléssel, az esztétikai és a testneveléssel stb. A munkára nevelés áthatja a nevelés és az oktatás egész tartalmát és folyamatát, valamennyi tantárgy – különösen a természettudományos tantárgyak és a munkaoktatás – oktatását. Fejlődik az iskolában folytatott érdeklődési tevékenységben és azon kívül is, elsősorban az úttörőszervezet, a szocialista ifjúsági szervezetek (PO SZM) nevelő tevékenységében, és a társadalmilag hasznos tevékenységben és produktív munkában teljesedik be. Tartalma elsősorban a munkához, a fegyelmhez, felelősséghez, pontossághoz, közösségi magatartáshoz való kapcsolatoknak, a jól végzett munkától való meglegegettségnek a kialakítását foglalja magában. Fejleszti az alkotó szellemi és fizikai tevékenység szokásait, készségeit és képességeit, s így hatékonyan befolyásolja a személyiség sokoldalú fejlődését. Széles körű hatásával jelentősen segíti a szakmai információt és orientációt, a tudatos pályaválasztást. Ezért *a politechnikai oktatás és a szakmai orientáció a munkára nevelés szerves része*. Ebben a felfogásban és rendszerezésben a m u n k a o k t a t á s tantárgy sajátos feladatot tölt be. A többi tantárgyra és a munkára nevelés egyéb formáira építve fejleszti a tanulóknak a termelésről és a termelési folyamatokról való elméleti ismereteit, gyakorlati, munka- és részben termelési ügyességeket és szokásokat alakít ki, s így lehetővé teszi a gyakorlati tevékenységben megvilágítani, igazolni és átértékelni az elméleti megismerés értékét. Az elméleti megismerés és a gyakorlati tevékenység dialektikus kapcsolatában a tanulók ismeretei kiegészülnek, megerősödnek és elmélyülnek.

Az országos aktív feladata volt figyelemmel kísérni az általános iskola tartalmi átalakításának egyik kulcskérdését, a munkaoktatás tartalmában és folyamatában végbe-
menő változásokat. A munkaoktatás az általános iskola első fokán (alsó tagozat), az óvodában feltételezeten elsajátított ismeretekre épít, s a tanulók figyelmét a különböző anyagokkal való munka, a montázs és demontázs, valamint a természetesi – és az iskolai földön való – munkákra irányítja. A munkaoktatás az általános iskola második fokán (felső tagozat) az elsajátított ismereteket, ügyességeket és szokásokat úgy mélyíti el és tökéletesíti, hogy a tanulók a 8. osztály elvégzése után jó alapokat kapjanak a középfokú szakmai intézményekben való felkészítéshez, a termelés alapjaihoz, a gimnáziumi szakmai

felkészítéshez és a középfokú szakközépiskolákban folyó szakmai oktatáshoz. A tantárgy funkciójának ez a felfogása hatással van az oktatás és a gyakorlati képzés tartalmára, módszereire és formáira.

A produktív munkára való felkészítés rendszere az alapiskolában megkívánja a tantervi követelmények következetes minőségi teljesítését, az oktatási folyamat eredményes irányítását. Az általános iskolai munkaoktatás színvonala feltétele a középiskola egyes típusaiban folyó szakmai képzés színvonalának.

A munkaoktatás új koncepciójának lényege az oktatás tartalmának korszerűsítésében és az oktatási folyamat színvonalának az emelésében van. Az új tantervek pontosítják a tantárgy egyes összetevőinek tartalmi irányultságát, így az eddigi összetevőt, a „műhelyben való munkát” *technikai munkákra* és az „iskolai kertben való munkát” *termesztési munkára*, „az élelmezés és a gyermekről való gondoskodás alapjait” *a lányok speciális felkészítésére*. Úgy vélik, hogy ezek a változtatások jobban kifejezik a munkaoktatás tartalmának a funkcióját.

A munkaoktatás tantárgyra épül a *technika alapjai* kötelezően választható tantárgy és a nem kötelező technikai, gyakorlati tantárgyak és a természettudományos gyakorlatok. Feltételezik, hogy a technikai, matematikai és természettudományos irányultságú választható és nem kötelező tantárgyak megfelelő kombinációjával sikerül elérni, hogy ne legyen olyan tanuló, aki ne tanult volna a tantárgyaknak ebből a csoportjából legalább egy tantárgyat. A tanulók technikai és természeti érdeklődési tevékenységének további fejlődését az iskolai szakkörök, az úttörőszervezetek szakkörei, az úttörőházakban és az ifjúsági otthonokban létesített szakkörök segítik elő, ahol a tanulók érdeklődési tevékenységének a programjait úgy készítik el, hogy azok szervesen ráépülnek az alapiskola tanterveire, s a tanulók tevékenységét metodikailag is irányítják. A munkára nevelés feladatainak komplex felfogása és minden szervezeti forma felhasználása jogosan képezik a nevelő-oktató munka magasabb fokú hatékonyságának az előfeltételeit a munkaoktatás tantárgyban is összhangban a fejlett szocialista társadalom szükségleteivel és az élet tudományos-technikai fejlődésével (a szocialista életmóddal). A referátum a továbbiakban összefoglalja a munkaoktatás reformjának eddigi tapasztalatait, a pedagógus-továbbképzésre háruló feladatokat, a munkaoktatás anyagi (műhelyek, munkaanyaggal való ellátottság, iskolakertek stb.) és személyi feltételeit, az irányítás és az ellenőrzés adatait, a tudományos kísérletek fontosságát.

Anasztázia Pírová: A tanító irányító szerepe a nevelési-oktatói folyamatban és hatása a tanuló tanulási tevékenységének intenzitására (3. szám) című cikk írója, a kassai járás tanulmányi felügyelője azt vizsgálja, hogy a járás iskoláiban az egyes tantárgyak oktatásában hogyan sikerült megvalósítani az oktatási folyamat korszerűsítését, emelni a tanító irányító tevékenységének a színvonalát és a tanulók tevékenységére való hatását. A hetvenes évektől érvényesült erőteljesen az a törekvés, hogy a tanító szakítson a hagyományos oktatással – midőn magyaráz, a tételek és törvényszerűségek igazságát bizonyítja, tehát a tanulóknak kész ismereteket nyújt –, és térjen át a tanulók megismerő képessége, alkotó gondolkodása fejlesztésére irányuló, oktatás hatékonyságának fokozására. Az így felfogott oktatás kezdetben teljes forradalmat hozott a nevelő-oktató munka módszereinek és formáinak az alkalmazásában. Először a továbbképzés különböző formáinak a következetes felhasználásával kellett az iskolavezetést és a pedagógust felkészíteni erre a teljesen új munkára. Ma már az a helyzet, hogy a tanítók többsége eredményesen

használja az oktatás korszerű formáit és módszereit, de még nem tűntek el teljesen a korszerű módszerek és munkaformák alkalmazásának a hiányosságai. A tanítók többsége céltudatosan fel tudja bontani a tananyagot olyan feladatokra, amelyek elegendő indítékot tartalmaznak a tanulók szellemi tevékenységének az aktiválására. A tanulók megismerő képességeit és az alkotó gondolkodás képességeit úgy csiszolják, hogy nem nyújtanak kész ismereteket, hanem a tanulóktól olyan feladatok megoldását kívánják meg, amelyek magukban foglalják az új ismereteket és tevékenységi módokat, motiválják és irányítják a tanulókat megoldásuk lehetőségeinek és módjainak keresésére. Keresésüknél és megoldásuknál a tanulók saját erőfeszítésük eredményeként sajátítják el az új ismereteket, az új eljárásokat, az új tevékenységi módokat. Így biztosítják a tanítók, hogy a tanulók ne csak tényeket, fogalmakat ismerjenek meg, hanem ismerjék meg a köztük levő kapcsolatokat is, s tudják ismereteiket felhasználni, kombinálni és új szituációkban alkalmazni. A tanulók a tanítók ilyen vezetésével megtanulják a tananyag elsajátításának, a problémák megoldásának bizonyos algoritmusát vagy önállóan, vagy párokban, vagy csoportokban. A tanulók megbízható ismerete alapján ezek a tanítók meghatározzák tanítványaik intellektuális fejlettségének különböző fokain a feladat megértéséhez és megoldásához szükséges időt, és a szükségleteknek megfelelően differenciált követelmények támasztásával irányítják az oktatási folyamatot. A gyengébb tanulónak olyan feladatokat adnak, amelyek az alapvető ismeretek és szellemi jártasságok elsajátítását és megszilárdítását kívánják meg. A tehetséges tanulókat pedig a feladatok céltudatos kiválasztásával rávezetik arra, hogy az ismert megoldási módok kombinációjával jussanak el a feladat megoldásának új módjához, s úgy irányítják munkájukat, hogy ők maguk alakítsanak ki eredeti megoldási módokat, megerősítik a tanulók alternatív megközelítési módokat látó képességeit.

A tanítók többsége az új módszerek alkalmazásánál azonban még sok hibát követ el. A cikk írója nemcsak a korszerű oktatási módszerek helyes alkalmazására mutat be példákat az egyes tantárgyak oktatásának a gyakorlatából, felügyeletének tapasztalataiból (pl. a fizika, matematika), de kitér azoknak a főbb hiányosságoknak az összefoglalására is, amelyeket a tanítók az új módszerek alkalmazásánál gyakran elkövetnek. Így pl. alkalmaznak a csoportos és párokban való oktatást, az önálló munkát a tanulók aktivizálására, de egyeseknél mindez inkább forma marad – az aktivitás színvonala és mélysége nem megfelelő, egyes esetekben egyenesen kétséges, a megkívánt paramétereket több okból kifolyólag nem éri el.

Az egyik ilyen ok a probléma hiánya a feladatokban. Gyakran a feladatok ismét csak a tananyag gyakorlását és megszilárdítását kívánják meg, vagy az elsajátított ismeretek ellenőrzését. A tanulók ismereteivel szembeni igényesség ugyanolyan színvonalon jelentkezik bennük, mint amilyen színvonalon a tananyagot – magyarázatának, megvilágításának fázisaiban – átvették.

A tanítási órán, az oktatás gyakorlatában aránytalanul hosszú időt vesz igénybe a kérdések és a feleletek formája. Általuk biztosítja a tanító a tananyag ismétlését a tanítási óra elején, hasonlóan mint az új anyag magyarázatát és begyakorlását is. A legtöbb esetben ezek a kérdések nem tartalmaznak problémát, a tanulókat a tények elsajátításához, nem pedig a köztük levő viszonyok megismeréséhez és felhasználásához, aminek alapján a tanulók valamit megoldanának, új ismeretekhez jutnának – azaz a memorizáló oktatáson alapuló drillhez vezetik. Ezzel az állításával a cikk írója nem akarja az emléke-

zet fontosságát kisebbíteni, vitatni vagy alábecsülni. Ezért külön is hangsúlyozza: a tanításnak fejlesztenie kell az emlékezetet is, mert a gondolkodás az emlékezet fejlettségének bizonyos szintjén fejlődhet csak, de nem szabad elfelejteni azt sem, hogy a gondolkodás nemcsak az emlékezet gazdagságától függ, hanem tartalma felhasználásának képességeitől is. Ezt a körülményt az oktatásban sokszor figyelmen kívül hagyják. Itt elsősorban a tananyag lélektelen ismétlésére gondol a cikk írója, midőn pl. az ismétlés kérdések formájában vagy egyesek vizsgáztatásával történik, s feladat csak a megtanult szöveg vagy tétel reprodukálása, új követelmény támasztása a tanulók intellektuális tevékenysége iránti igényesség nélkül.

A tanítók többsége viszonylag jól alkalmazza a tanulók önálló munkájának módszerét, a párokban és csoportokban való munkát, de az aktivizálás módszereinek a mélysége és a hatékonysága igen eltérő. A hiányosságok okai között első helyen a probléma felvetésének, az alkotó tevékenység mozgató erőinek az elégtelenségét kell említeni. Egyes tanítók állandósult szokása, hogy nem engedik a tanulóknak elkezdni a feladatok megoldását addig, amíg azokat velük előzetesen részletesen nem elemezték, nem vették át. Így járnak el pl. a szóbeli matematikai, fizikai és kémiai feladatok megoldásánál, vagy a helyesírási gyakorlatoknál. Ennek következtében a tanulók munkája ismét csak reprodukzív jellegű.

A páros, csoportos oktatást sokszor formálissá teszik ilyen utasításokkal: Tanácskozzatok! Beszéljétek meg!

Gyakran iktatják be a csoportos munkát az oktatási folyamatba, de egyesek úgy látszik csak azért, mert az divatos. A csoportos munka viszont csak akkor lesz az oktatás hatékony része, ha felhasználásának elméleti és gyakorlati szempontjait a tanítók jobban fogják ismerni. Sokszor nem érvényesül megfelelően a munkamegosztás a tanuló-csoporton belül, sem a részeredményekkel, sem pedig a feladat végleges megoldásával kapcsolatos munka. A vezető tanuló nem teljesíti feladatát, mert irányító munkájához nem kapta meg a szükséges eligazítást, s így nem valósulhatott meg a csoporton belül az önirányító folyamatra való átmenet. Úgy látszik, hogy ennél a tanítási formánál a leggyengébben a regulatív (a tanáré és a csoportvezetőé) érvényesül, pedig ettől függ a tanulók tanulási aktivitása. Elsősorban ez az oka annak, hogy az esetek többségében a csoportos munka még nem vált a tanítási óra hatékony részévé.

A hibákat a cikk írója a tanárok továbbképzésével, különösen pedig az igazgatók és helyetteseik irányító, tanácsadó, segítő munkájával kívánja kiküszöbölni. Ezért szükséges, hogy az iskolavezetés helyesen értékelje a tanítási órákon folyó oktató-nevelő munkát, értékes tanácsokkal és útmutatásokkal járuljon hozzá a tanítók képzéséhez, s így biztosítsák a vezetésére bízott iskola munkájának a produktivitását. A felügyelet, szorosan együttműködve az igazgatókkal, jelentős erőfeszítést tesz annak érdekében, hogy a hatáskörébe tartozó tanárok munkájukban megfelelő politikai, szakmai és metodikai színvonalat érjenek el.